

4. Наджафов О. Угоди за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Вісник прокуратури*. 2012. № 9. С. 44–53.
5. Чумак К. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим vs. угода про примирення: проблеми розмежування. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 135–141.
6. Навроцька В. Поняття потерпілого від злочину у ст. 46 КК України та відшкодування заподіяної шкоди у разі смерті потерпілого. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2019 : альманах наукових досліджень*. 2019. 278 с.
7. Рекомендація NR (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам Ради, зацікавленим в організації медіації у кримінальних справах. Міжнародний документ від 15.09.1999 № R(99)19. Комітет Міністрів Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828.
8. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою. Резолюція 40/34 от 29 ноября 1985 года. Генеральная Ассамблея ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114.
9. Віденська декларація про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття. Міжнародний документ, прийнятий на Десятому Конгресі ООН щодо попередження злочинності та поведження з правопорушниками. Відень, 10-17 квітня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_443/print.
10. Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві. Основоположне рішення від 15 березня 2001 року № 2001/220/ЖНА. Рада Європейського Союзу. URL: https://issuu.com/uccg/docs/16_fr_decision_ukr.
11. Давиденко С. Проблеми вдосконалення норм інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3(62). С. 276–285.
12. Іванов А. Примирення винного з потерпілим: проблеми практики (заголовок з екрану). URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/94931-primirennya-vinnogo-z-poterplim-na-pdstav-st-46-kk-ykrani>.

ЄВДОКИМОВА О. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.235

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.5.22>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОБСТАВИН, ЯКІ ОБТЯЖУЮТЬ ПОКАРАННЯ, У ЗВ'ЯЗКУ З ВПРОВАДЖЕННЯМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Стаття присвячена аналізу правової регламентації обставин, що обтяжують покарання. Встановлено, що у зв'язку з останніми змінами до Кримінального кодексу України (далі – КК) було введено нове поняття «кримінальний проступок». Кримінальний проступок – це діяння, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

З'ясовано, що вчинення декількох кримінальних проступків може містити ознаки повторності або рецидиву кримінальних правопорушень. Ці форми множинності кримінальних проступків у деяких статтях Особливої частини КК передбачаються в якості кваліфікуючої ознаки, яка впливає не тільки на кваліфікацію вчиненого, а й призводить до посилення кримінальної відповідальності. В той же час у законі повторність і рецидив кримінальних проступків не визнаються обставиною, яка обтяжує покарання.

Ззначається, що такий зміст п. 1 ч. 1 ст. 67 КК може стати причиною несправедливого пом'якшення покарання особам, у поведінці яких будуть встановлені ці форми множинності кримінальних правопорушень. Звертається увага, що ст. 69-1 КК містить імперативну вимогу щодо обов'язкового пом'якшення покарання у разі дійового каяття винного, якщо воно здійснюється за відсутності обставин, що обтяжують покарання. У зв'язку з тим, що повторність і рецидив кримінальних проступків не є обставиною, що обтяжує покарання, суд змушений буде застосовувати правила обов'язкового пом'якшення покарання, передбачені у ст. 69-1 КК, й до осіб, у поведінці яких є ці форми множинності.

З метою забезпечення належного посилення покарання за вчинення повторності або рецидиву кримінальних проступків і попередження необгрунтованого пом'якшення покарання за ці форми множинності кримінальних правопорушень пропонується внести відповідні зміни до п. 1 ч. 1 ст. 67 КК.

Ключові слова: *призначення покарання, множинність, повторність, рецидив, обставини, що обтяжують покарання, кримінальний проступок.*

Yevdokimova O. V. Problems of legal regulation of aggravating circumstances, in connection with the introduction of a criminal misconduct

The article is devoted to the analysis of the legal regulation of circumstances that aggravate the punishment. A new concept of "criminal misconduct" was introduced into the Criminal Code of Ukraine. A criminal misconduct is an act for which the main punishment can be imposed in the form of a fine in the amount of not more than three thousand non-taxable minimum incomes of citizens or another, milder punishment than imprisonment. It has been established that when several criminal misconduct are committed, there may be signs of repetition or recidivism of criminal crimes.

These forms of plurality of criminal misconducts are provided in some articles of the Special Part of the Criminal Code as an aggravating factor that affects the qualification of the committed act and the aggravation of criminal liability. At the same time, attention is drawn to the fact that in the law the repetition and recidivism of criminal misconducts is not recognized as an aggravating circumstance.

It is noted that such content of clause 1 of part 1 of Art. 67 of the Criminal Code may become the reason for unfair mitigation of punishment for persons in whose behavior these forms of a plurality of criminal offenses will be established. Attention is drawn to the fact that Art. 69-1 of the Criminal Code contains an imperative requirement for mandatory mitigation of punishment if active repentance of the perpetrator is established, who committed a crime in the absence of aggravating circumstances.

Proceeding from the fact that repetition and recidivism of criminal misconducts is not an aggravating circumstance, the court will be forced to apply the rules of mandatory mitigation of punishment provided for in Art. 69-1 of the Criminal Code and to persons in whose behavior these forms of plurality are established. In order to ensure the proper strengthening of punishment for repeated or recurrence of criminal misconducts and to prevent unjustified mitigation of punishment for these forms of plurality of criminal misconducts, it is proposed to amend paragraph 1 of part 1 of Art. 67 of the Criminal Code.

Key words: *sentencing, plurality, recidivism, recidivism, aggravating circumstances, criminal offense.*

Вступ. Одним із засобів протидії кримінальним правопорушенням в Україні традиційно визнається покарання. Обрання справедливого покарання має важливе практичне значення для здійснення правосуддя та виконання завдань, поставлених перед кримінальним законодавством. Для того, щоб діяльність щодо призначення покарання не перетворювалася на свавілля суддівського суб'єктивізму або не стала засобом уникнення справедливої міри кримінальної відповідальності, у Кримінальному кодексі України передбачено низку статей, які закріплюють правила обрання покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Серед них визначальну роль відіграють «загальні засади», згідно з якими суд при призначенні покарання обов'язково має враховувати не тільки тяжкість вчиненого кримінального правопорушення та дані про особу, а й обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК).

У науці кримінального права обставинам, які обтяжують покарання, приділяється значна увага, що свідчить про їх важливе кримінально-правове значення. Дослідженню питань, пов'язаних із призначенням покарання та обставинам, які його обтяжують, присвячені праці П.П. Андрушка, М.І. Бажанова, В.К. Гришука, Т.А. Денисової, О.О. Дудорова, Ю.Ю. Лемішко, В.Т. Маляренка, В.В. Полтавець, В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна, І.М. Федорчука та інших науковців.

Внаслідок впровадження Законом України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [1] кримінального проступку права регламентація обставин, які обтяжують покарання, зазнала змін, що викликає необхідність проведення її подальшого наукового аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд проблемних питань правової регламентації обставин, які обтяжують покарання, в контексті останніх змін кримінального законодавства, розроблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення відповідних положень КК України.

Результати дослідження. У зв'язку з реформою у кримінальному законодавстві України з'явилося нове поняття «кримінальний проступок», яким відповідно до ч. 2 ст. 12 КК визнається діяння, за вчинення якого передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Від злочину кримінальний проступок відрізняється тим, що за його вчинення позбавлення волі не призначається, строк судимості осіб, засуджених за його вчинення, погашається після відбуття призначеного покарання (п. 21 ст. 89 КК), підготовка до нього не тягне кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК), а в разі ухилення особи, яка вчинила кримінальний проступок, від досудового розслідування або суду строк давності притягнення до кримінальної відповідальності становить 5 років (ч. 2 ст. 49 КК). Що ж стосується інших кримінально-правових інститутів, наприклад інститутів співучасті, множинності кримінальних правопорушень, то їх норми також поширюються на кримінальний проступок.

Відповідно до нової редакції ст. 32 КК повторність як вид множинності кримінальних деліктів може бути утворена не тільки у разі вчинення злочинів, а й кримінальних проступків. За змістом закону повторність кримінальних проступків, як і злочинів, охоплює собою випадки вчинення:

1) двох або більше деліктів до моменту засудження за будь-який із них (фактична повторність),

2) вчинення нового кримінального проступку особою, яка раніше вже була засуджена за вчинення кримінального проступку (повторність, пов'язана із засудженням).

Крім повторності, неодноразове вчинення кримінальних проступків може містити ознаки рецидиву, бо згідно нової редакції ст. 34 КК рецидивом визнається вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення. Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК особа визнається такою, яка має судимість, із дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості.

Оскільки судимість за кримінальний проступок припиняється після відбуття покарання (п. 2¹ ст. 89 КК), а за його вчинення можуть призначатися такі строкові види покарання як громадські роботи (ст. 56 КК), виправні роботи (ст. 57 КК), арешт (ст. 60 КК), обмеження волі (ст. 61 КК), то протягом строку відбування цих видів покарання, призначених за кримінальний проступок, особа вважається судимою. Якщо протягом відбування цих видів покарання, призначених за умисний кримінальний проступок, особа вчинить новий умисний кримінальний проступок, у її поведінці будуть наявні всі ознаки рецидиву кримінальних правопорушень.

У правовій літературі значення повторності та рецидиву кримінальних правопорушень як форм множинності вбачається у тому, що їх наявність насамперед свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки як винної особи, так і вчиненого нею діяння [1, с. 21, 67].

Так, ще на початку ХХ ст. М.С. Таганцев відстоював позицію щодо доцільності посилення покарання за повторне вчинення кримінального делікту, зважаючи на об'єктивно-суб'єктивні властивості такого діяння. На думку вченого, повторне вчинення кримінального делікту змінює як об'єктивне значення нового діяння, розмір шкоди, страху, неспокою, що ним викликається, так і суб'єктивно свідчить про наявність певного ступеня закоренілості, звички до порушення закону, зневагу до нього з боку винної особи. Саме сукупність цих факторів науковець визнавав підставою для збільшення суворості кримінально-правової репресії за знову вчинене діяння за рахунок не тільки підвищення розміру (строку) покарання, яке призначається, а й обрання його більш суворого виду [2, с. 418].

У сучасній доктрині кримінального права така позиція не викликає заперечень. На думку В.І. Тютюгіна та І.О. Зінченко, множинність має подвійну правову природу. Вчинення кількох кримінальних правопорушень призводить до заподіяння шкоди більш широкому колу суспільних відносин, що призводить до підвищення ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння за рахунок збільшення розміру спричиненої шкоди.

Здебільшого це свідчить про стійку антисоціальну спрямованість особи винного та негативно впливає на окремих нестійких членів суспільства, створює ілюзію безкарності, скасовує страх перед покаранням, породжує правовий нігілізм і зневагу до права [3, с. 17, 18]. О.В. Колос зазначає, що невизнання повторності злочинів окремою формою їх множинності, що зумовлює певні кримінально-правові наслідки, може сприяти ще більшій криміналізації суспільства [4, с. 126].

Соціально-правова сутність повторності та рецидиву знайшла своє закріплення на законодавчому рівні. Відповідно до ст. 35 КК повторність і рецидив кримінальних правопорушень у чинному кримінальному законодавстві України виступають у ролі: 1) форм множинності кримінальних правопорушень; 2) кваліфікуючої ознаки у статтях Особливої частини КК; 3) обставин, які обтяжують покарання.

Аналіз змін до КК свідчить, що повторність і рецидив кримінальних проступків досить часто передбачається у статтях Особливої частини КК в якості кваліфікуючої ознаки окремих складів кримінальних правопорушень (наприклад, ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 187 КК). При цьому вони не тільки впливають на кваліфікацію та посилення кримінальної відповідальності за вчинене діяння (наприклад, ст. 165 КК), а й виступають підставою для зміни категорії тяжкості вчиненого.

Закріплення повторності та рецидиву в якості кваліфікуючої ознаки у статтях Особливої частини КК призводить до того, що повторне вчинення того ж кримінального проступку визнається злочином (наприклад, ч. 2 ст. 163, ч. 2 ст. 172, ч. 2 ст. 182, ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 190, ч. 3 ст. 296 КК), що виключає можливість спрощеного порядку розгляду кримінального провадження за повторне вчинення такого кримінального делікту, а засудження за його вчинення тягне наявність судимості згідно з приписами ст. 89 КК. Отже, на законодавчому рівні повторність і рецидив кримінальних проступків є умовами для диференціації кримінальної відповідальності та посилення кримінально-правової репресії у статтях Особливої частини КК.

Зважаючи на таке правове значення повторності та рецидиву кримінальних проступків, дивним є рішення законодавця про невизнання цих форм множинності обставиною, яка обтяжує покарання. Так, згідно змін, внесених Законом України від 22 листопада 2018 року

№ 2617-VII до КК, у п. 1 ч. 1 ст. 67 КК обставиною, яка обтяжує покарання, визнається лише вчинення особою *повторно злочину* або *рецидив злочинів*, а не вчинення *кримінального правопорушення*. У зв'язку з чим повторність або рецидив кримінальних проступків не визнається обставиною, яка обтяжує покарання. Проте не зрозуміло, чим зумовлено таке ставлення законодавця до осіб, які не тільки неодноразово вчиняють кримінальні проступки, а й, відбуваючи покарання за їх вчинення, продовжують нехтувати вимогами закону, демонструють свою нездатність до виправлення та своє небажання ставати на шлях законослухняної поведінки?

Дійсно, у деяких статтях Особливої частини КК повторність або рецидив кримінальних проступків передбачені в якості кваліфікуючої ознаки, завдяки чому відповідальність у разі їх наявності в поведінці особи значно посилюється. Аналіз положень КК свідчить, що лише у 16% статей Особливої частини КК, які передбачають відповідальність за вчинення кримінальних проступків, передбачена ця кваліфікуюча ознака. Тому постає питання, як суд має враховувати наявність цих форм множинності при призначенні покарання у разі, якщо вони не виступають ознакою кваліфікованого складу кримінального правопорушення?

Так, відповідно до змін, внесених до ч. 1 ст. 296 КК, хуліганство віднесене до кримінальних проступків. Кваліфікованим складом хуліганства відповідно до ч. 3 ст. 296 КК є вчинення дій, передбачених ч. 1 або 2 ст. 296 КК особою, раніше засудженою за хуліганство, тобто посилення відповідальності за неодноразове вчинення хуліганських дій в межах ст. 296 КК може мати місце виключно за наявності спеціального рецидиву. Натомість матеріали судової практики свідчать, що у реальному житті особа нерідко вчиняє декілька хуліганських дій, у тому числі й до моменту засудження за одне з них.

До внесення зазначених змін у кримінальне законодавство факт неодноразового вчинення хуліганських дій у разі відсутності попередньої судимості за ст. 296 КК враховувався судом в якості обставини, що обтяжує покарання при його призначенні. Так, повторність як обтяжуючу обставину було враховано при засудженні за хуліганство у вироку Комінтернівського районного суду м. Харкова від 27 жовтня 2009 року у справі № 1-710/09г. [5], Терехівського районного суду Тернопільської області від 16 січня 2014 року у справі № 606/448/13-к [6]. Воловецький районний суд Закарпатської області у вироку від 23 березня 2017 року у справі № 300/458/16-к при засудженні за ч. 1 ст. 296 та ч. 2 ст. 296 КК визнав наявність повторності та рецидиву злочинів обставинами, які обтяжують покарання [7]. Таких випадків у судовій практиці багато. Натомість після останніх змін до КК можливість врахування при призначенні покарання повторності хуліганства, не пов'язаної із засудженням за цей делікт, виключається.

Вважаємо, що у такому підході до реформування кримінального законодавства вбачається не тільки ігнорування з боку законодавця наукових досягнень щодо соціально-правового значення повторності та рецидиву кримінальних правопорушень, а й простежується порушення принципу системності правового регулювання, оскільки повторність і рецидив кримінальних проступків виступають у ролі кваліфікуючих ознак конкретних складів кримінальних правопорушень, що призводить до збільшення суворості кримінально-правової репресії, а у деяких випадках – навіть до неможливості застосування спрощеного порядку досудового розслідування у кримінальному провадженні. Крім того, наявність повторності або рецидиву кримінальних проступків не може бути враховано судом при індивідуалізації покарання як обставину, яка обтяжує покарання, відповідно до нової редакції ч. 3 ст. 67 КК.

Для того, щоб призначене покарання було законним, доцільним, гуманним і справедливим, не досить правильно кваліфікувати вчинене. Правильна кваліфікація – це лише запорука обрання справедливого покарання. Після констатації наявності усіх ознак складу вчиненого кримінального правопорушення та правильного визначення відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК суд переходить до з'ясування ознак, які впливають на вибір видів кримінально-правових наслідків вчиненого та до визначення виду та розміру покарання. Втім будь-яке кримінальне правопорушення, будь-яка особа, яка його вчинила, не схожі між собою. У зв'язку з цим при призначенні покарання важливого значення набуває принцип індивідуалізації покарання як фундаментальний принцип здійснення правосуддя.

У правовій літературі під індивідуалізацією покарання розуміється врахування тяжкості вчиненого діяння, особи винного, обтяжуючих і пом'якшуючих обставин з метою обрання міри покарання, необхідної і достатньої для виправлення винного та попередження вчинення нових кримінальних правопорушень [8, с. 10].

Як зазначають О.О. Дудоров та Є.О. Письменський, існування принципу індивідуалізації покарання зумовлюється іншим загальноправовим принципом – принципом справедливості. Саме принцип справедливості визначає індивідуалізацію кримінальної відповідальності та покарання. Принцип справедливості є ключовим для кримінального права, на ньому має ґрунтуватися закон, а не навпаки. Законне те, що справедливе [9].

Натомість правову регламентацію обставин, які обтяжують покарання, відповідно до нової редакції п. 1 ч. 1 ст. 67 КК складно визнати справедливою, оскільки вона значно ускладнює діяльність суду щодо індивідуалізації покарання за неодноразове вчинення кримінальних проступків і може стати підставою для необґрунтованого пом'якшення покарання для осіб, які їх вчинили.

Так, невизнання повторності та рецидиву кримінальних проступків обставиною, яка обтяжує покарання, позбавляє суд можливості призначити за їх вчинення максимальне покарання, передбачене у відповідній санкції статті Особливої частини КК. Відповідно до ст. 69¹ КК за наявності обставин, які пом'якшують покарання, передбачених п.п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК, відсутності обставин, які обтяжують покарання, а також при визнанні обвинуваченим своєї вини строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК.

Отже, у ст. 69¹ КК міститься імперативна вимога щодо обов'язкового пом'якшення покарання для окремих виявів дійового каяття. Втім таке зниження максимуму санкції може мати місце виключно за відсутності обставин, які обтяжують покарання. Згідно з редакцією п. 1 ч. 1 ст. 67 КК суд буде зобов'язаний застосовувати правила обов'язкового пом'якшення покарання, передбачені у ст. 69¹ КК, й до осіб, які демонструють своє небажання ставати на шлях виправлення та дотримуватися вимог закону, про що свідчить наявність у їх поведінці повторності або рецидиву кримінальних проступків. Разом із тим настання однакових кримінально-правових наслідків у виді обов'язкового пом'якшення покарання для осіб, які вперше вчинили кримінальний проступок, та тих, хто має схильність до протиправного способу задоволення своїх потреб, важко визнати справедливим і доцільним.

Дійсно, схильність до вчинення кримінальних правопорушень, нездатність до самокеруваної правослухняної поведінки є рисами характеру конкретної особи, що свідчить виключно про її підвищену суспільну небезпечність [10, с. 91]. У зв'язку з цим невизнання повторності та рецидиву кримінальних проступків обставиною, яка обтяжує покарання, ще не свідчить про абсолютну неможливість врахування цього факту при призначенні покарання.

Неодноразовість вчинення кримінальних проступків суд може врахувати в якості даних, які характеризують особу винного відповідно до вимог п. 3 ч. 1 ст. 65 КК. Проте все одно така можливість не виключає доцільності та необхідності закріплення формально-визначеного впливу цих форм множинності на підвищення ступеня суворості виду та розміру покарання під час його призначення в якості обставини, яка обтяжує покарання у п. 1 ч. 1 ст. 67 КК.

Висновки. Динамічний розвиток суспільних відносин, поява нових підходів реагування на протиправну поведінку вимагають своєчасного внесення змін і доповнень до вітчизняного законодавства, у тому числі кримінального. Проте такі нововведення мають бути виваженими, системними та повинні узгоджуватися з іншими кримінально-правовими інститутами, а не суперечити їм. Закріплення у КК переліку обставин, які обтяжують покарання, створюють додаткові орієнтири для індивідуалізації покарання, які допомагають попередити помилки при його призначенні на практиці.

Повторність і рецидив кримінальних проступків здебільшого свідчать про більш високий рівень суспільної небезпечності винної особи, що вимагає від держави застосування

більш суворой кримінальної репресії до винної особи. У зв'язку з цим для забезпечення належного посилення покарання за наявності в поведінці особи цих форм множинності доцільно передбачити такий вид протиправної поведінки в якості обставини, яка обтяжує покарання, у п. 1 ч. 1 ст. 67 КК.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України 22.11.2018 № 2617-VIII. *Верховна Рада України*. Голос України від 24.04.2019. № 79.
2. Малков В.П. Множественность преступлений и её формы по советскому уголовному праву. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1982. 174 с.
3. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая: в 2 тт. Том 2. Тула : Автограф, 2001. 688 с.
4. Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання Х. : ФІНН, 2008. 336 с.
5. Колос О.В. Повторність злочинів у кримінальному праві України. Ірпінь : УДФСУ, 2018. 304 с.
6. Вирок Комінтернівського районного суду м. Харкова від 27 жовтня 2009 року у справі № 1-710/09г. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6640560>.
7. Вирок Теробовлянського районного суду Тернопільської області від 16 січня 2014 року у справі № 606/448/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70688889>.
8. Вирок Воловецького районного суду Закарпатської області від 23 березня 2017 року у справі № 300/458/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65528328>.
9. Карпец И.И. Индивидуализация наказания в советском уголовном праве. М., 1961. С. 10.
10. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Чи суперечить інститут множинності злочинів принципу “NON BIS IN IDEM”? *Юридичний вісник України*. 24-30 липня 2010 року. № 30; 31 липня-6 серпня 2010 року. № 31.
11. Лемішко Ю.Ю. Обставини, які обтяжують покарання, за кримінальним законодавством України. Дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 Х., 2013. 200 с.

